

Olga Csajkovszkaja

A vizsgálat titkai
(az olvasó észrevételei egy bűnügy kapcsán)

I. Megtalálták a házkutatás alkalmával a poháralátétet, melyet így magyarázott a házigazda: amikor nyáron megkapta a professzori kinevezését az egyetemi kollégái (baráti körben) köszöntötték, ajándékokat hoztak (egyik pipát, a másik tollat, ki mit); Jelena Alekszandrovna Szobcsuk az orosz nyelv módszertanosa bejött a dolgozószobájába és az ablakpárkányra tette ezt a csomagot. "Mi ez?" - kérdezte Kondratyenko. "Semmiség" - felelte mosolyogva. Hogy a kollégáit meg ne sértse, Nyikoláj Pantyelejevics hazavitte a kapott ajándéktárgyakat. Ki cselekedett volna másképp?

II. Elhiszik nekem, ha azt mondom, hogy Kondratyenko professzort letartóztatták? Igen, képzeljék csak el, letartóztatták. J. A. Szobcsuk csúszópénzt fogadott el (érettségizőktől, felvételizőktől, és a rajtakapott - mintahogy egyébként is teszik a leleplezett "megkentek", igyekeznek másra rásózni, "szétszórni" a kapott pénzt - állította, hogy megosztott a rektorhelyetttel (Kondratyenkóval) és sokakkal még; és a dolgozószobába általa elhozott poháralátétet nevezte meg csúszópénznek. Egy "tekintélyes" nyomozócsoporthoz alakítottak, melynek élére az OSZSZSZK különösen fontos ügyekben eljáró ügyészének főnyomozóját V. A. Revát állították. Tagjai voltak jogászok az SZÜ. egész területéről, Kurgán megyei területről, a Mordvin SZSZSZK-ból, Arhangelsk megyéből és a Primorszki körzetből. Amint kitűnik, grandiózus ügyet sejtettek az Összövetségi jogi levelező egyetem megvesztegetettjeivel kapcsolatban. Pedig V. A. Reva rendelkezésére csak egyetlenegy poháralátét állt...

Ideje végre szólni milyenek manapság nálunk a vizsgálati fogházak és miért is ilyenek. Az elmúlt évek rózsaszín arcú "statisztikája", amelynek megfelelően a bűnözés évről évre alább hagyott, ahhoz a meggyőződéshez vezetett, mintha országunkban a börtönök építése (melyek megfelelnek a modern jog követelményeinek ill. a technika és a létkörülmények kitételeinek) felesleges, és az ország presztízse szempontjából egyáltalán nem méltók. Ezen presztízsz szempontjából is szörnyű helyzet került végeredményben felszínre: a vizsgálati elkülönítők, magánzárkák szokás szerint forradalom előtti helyiségekben, vagy valamilyen más ósdi, régi épületekben vannak, melyek borzalmasan sötétek és egészségtelenek. Nekem sikerült látnom ezeket a kamrákat, hallanom arról, mik történnek bennük. Maguk a körülmények is megalázóak, az előzetes fogvatartás büntetésbe megy át (súlyos büntetésbe, akkor amikor büntetésre, bűnhődésre még nincs jogosítva: vizsgálati fogságban olyan emberek vannak, akik a törvény szemében ártatlanok.) Ha a nyomozó hatóságok szükségesnek tartják, hogy az egyént megfosszák a szabadságától, akkor ehhez a megfosztáshoz nem járulhat semmi más (sem a mocsok, sem a zsúfoltság, sem a fullasztó hőség, sem a börtönőrök csúfolódása.) Feltételezem, hogy a nyomozók érdekeltek az előzetesek ismertetett körülményeiben, amiért is sietnek a

letartóztatással - átlagember első ízben közjük kerülve a csalódástól képes bármilyen engedményre és amikor, tételezzük fel, mondják neki: "Vallj be mindent konkrétan és elengedünk - végülis saját pusztulását ismeri el.

Amennyiben a poháralátétet (amely, jegyezzük meg, próba nélküli volt, vagyis Kondratyenko nem feltételezhette benne az ezüstöt) és Szobcsuk vallomásán kívül V.A. Reva rendelkezésére, ismétlem, nem állt semmi, nem mindennapi jogi lépésre szánta el magát: Szobcsuk ügyét elválasztotta Kondratyenko ügyétől, az utóbbit bíróságra küldte, ily módon Szobcsuk vádlottból tanú lett, ugyanakkor mivel vizsgálat alatt állt, a nyomozási titokról szóló törvénycikk védelmét élvezte. Láttam, ahogy mindez a bíróságon lezajlott: Kondratyenko-t vallatták, és Szobcsuk megtagadta a választ a nyomozási titoktartás értelmében. Azonban ilyen körülmények között sikerült annyira összezavarodnia (Szobcsuknak), hogy a bíróság újra elrendelte a nyomozást, de a vádlott nem nyert felmentést (a poháralátét ügyét ekkor már a Köztársaság Legfelsőbb Bírósága tárgyalta.) Meghallván, hogy újra visszaviszik a börtönbe, Nyikoláj Pantyelejevics csak állt némán és magábafofordulva bólogatott (hogy mit jelentett számára a börtön azt még a későbbiekben meglátjuk). Az új nyomozást szintén V.A. Reva vezette. Gondolják csak meg, a törvény nem szab gátat az effajta gyakorlatnak. Látszatra minden világos: a nyomozó ilyen esetben természetesen abban érdekelt, hogy megszilárdítsa a helyzetét és akarva akaratlan nem vizsgálatot folytatott, hanem - ahogy történni szokott - igazának bizonyítékait kereste. A bírósági rendelkezések szerint az ügy másodszori vizsgálatát új bíró kezébe kell utalni, de a nyomozást folytathatja (és általában folytatja is) ugyanaz a nyomozó. Azonban az utóbbi esetben a törvénytelenység veszélye erősen nő, még akkor is, ha a szabály értelmében a bíró egyénenként és nyilvánosan ítéltkezik, hiszen a nyomozó dolgozószobájába csukott és elszigetelt ajtaja mögött dolgozik.

Az elszánt nyomozócsoport hozzákezdett az újbóli nyomozáshoz és kiderült, hogy az ország legkülönbözőbb pontjain (a VJUZI kihelyezett tagozatai sok helyen megtalálhatók) emberekre leltek, akik a rektorhelyettesnek csúszópénzt adtak. ...

Borusabb képet festettek az újonnan felmerült tanúvallomások. Anya és lánya, 10 évvel a lány VJUZI-ra való felvétele után emlékeztek arra, hogy valamikor egy-két évvel a felvételi után a rektorhelyettesnek rádiót és horgászfelszerelést ajándékoztak, amit Kondratyenko következetesen elutasított, és sem ezt, sem azt nem találták meg, de a nyomozás ezt is megvesztegetésnek nyilvánította.

Egyre nyilvánvalóbbá váltak azok a módszerek, amelyekkel V.A. Reva dolgozott.

Már a bírósági eljárás első szakaszában kiderült, hogy az egyetem ügyeibe beleavatkozik. Azzal a javaslattal állt elő, hogy bocsássanak el hét egyetemistát hamis tanúvallomás tétele miatt. A diákok mondták el, hogy kérték őket a rektorhelyettes elleni vallomásra ("győzködtek és tanácsolták, sőt követelődtek, hogyha vallomást teszek, akkor nem rugnak ki, ha nem teszem meg, akkor a nyomozási akta alapján eltanácsolnak"), ők megtagadták a hamis tanúzást - és a nyomozási akta nem is váratott magára.

A második tárgyalásánál "az igazság-feltárás boszorkánykonyhája" még nyíltabban mutatkozott meg. Az érettségiztető bizottság egy

tagjának, az orosz nyelv tanárnőjének a vallomást a nyomozás "forgatókönyve" alapján kellett megtennie, vagyis azt kellett mondania, hogy Kondratyenko átadta neki az érettségizők névsorát: "1986 januárjában házkutatást tartottak nálam, egy névsort kerestek, de semmi ilyesmit nem adott nekem senki. 10-14 óra hosszat vallattak kenyér és víz nélkül, kiabáltak velem és azzal fenyegetőztek, hogy bebörtönöznék a KPZ-be. Egy másik tanárnő ezt vallotta: "Az OSZSZSZK ügyészségére hívtak. A K. nevű érettségizőnek adott magánóráról volt szó. Ekkor az irodába egy másik nyomozó jött be és elkezdett velem kiabálni. Azt állította, hogy hiába minden ugrándozás, mert az utam a börtönbe vezet. Ezt a nyomozót Revanak hívták. Azt állította, hogy megvesztegetés gyanújába keveredtem, és átadott egy iratot, hogy írjam alá miszerint Kondratyenko megvesztegetett. Azt válaszoltam, hogy semmiféle csúszópénzt nem kaptam, kivéve az orosz órákért járó fizetséget. Ezután újra elkezdtek velem ordítozni, záporoztak a sértések. Majd hazavittek és házkutatást rendeztek. Drágaköveket, aranyat és pénzt kerestek, még a kásába is belekotortak, de nem találtak semmit. ...

Mindenekelőtt azonban L.I. Jeszko története a lényeges "1986 májusában kórházba kerültem, a műtét általi sebem miatt mankóval tudtam csak járni. Május végén az OBHSzS felügyelője érkezett a kórházba, aztán késleltettek, a KPZ-ben tartottak néhány napig, de nem Sztavropolban, hanem a városon kívül. Otthon házkutatást tartottak. Eljárást indítottak ellenem tisztségemmel való visszaélés, Szobcsuk által kapott csúszópénz elfogadásának vádjával. A nyomozószervek kérésére két hétre (!) kiírtak a kórházból. Május 29 és 31 között a KPZ-ben tartottak és intenzíven vallattak. Reva ötször kérdezte meg ugyanazt: találkoztam-e Kondratyenkoval és kérte-e a közreműködésem Zsorzsokán felvétele ügyében. Kijelentettem, hogy Kondratyenko semmilyen kéréssel nem fordult hozzám. Akkor így szólt hozzám Reva: "Menjen és gondolkozzék" - én pedig fontolóra vettem a dolgot. Félttem, hogy elvesztem a lábam. Két napig nem aludtam. Egészségtelen körülmények között tartottak. Hogy kikerüljek ebből a pokolból, a nyomozó hatóságok számára kedvező vallomást tettem arról, hogy 1983-ban Kondratyenko kért, hogy nyújtsak segítséget Zsorzsokán felvételéhez. Ehhez hasonló hamis vallomásokat a fogságból való szabadulás után is tettem, félve a nyomozó szervezettől. De csak olyan mértékben, amennyire kértek, én pedig mindenre mindjárt azt feleltem: Űgy volt."

Végül érdekes és ritka látvány tanúi lehettünk: az államügyész elvetette a vádat. Kondratyenko ellen hat vádat hoztak fel, de A.N. Pahmutov négyet ebből elutasított. Csak a poháralátét ügyét hagyta meg (ugyanis ha ezt is félreteszi, akkor mivel igazolják a letartóztatás tényét?) Maradt a poháralátét és még egy epizód, amit feltételesen "farmerügynek" titulálhatunk, és amiről még esik szó a későbbiekben.

Újra gondolkodóba estem: természetesen már új időkkel élünk - életemben ehhez hasonlót még nem tapasztaltam, - általában (ugyan már: szinte mindig!) figyelmen kívül hagyva a törvényeket, oroszán módjára védelmezni a védhatározatot mintha más nem szorulna védelemre ez volt a cél. Most már az ügyész sem az, aki volt, a bíró pedig... Milyen lelkesedéssel fogok írni a maguk elfogulatlanságáról és igazságérzésükről - gondoltam a bírókat nézve.

De a bírák mégis elítélték Kondratyenko-t. Legvégül a poháralátét vádját is elvetették, viszont a farmerügyet meghagyták. Véleményem szerint ez ugyanannyira tisztességtelen, mint az eddigmé. Egyáltalán nem akarom magamra venni a bíró szerepét, de nem tudom az igazat nem elmondani arról, hogy miként döntött igazságtalanul ez a bíróság.

Olvasom az ítéletet, de felfogni képtelen vagyok: hova tűnt ez a nagyszerű bíró, akit az ügy folyamán ismerhettünk meg? És honnan került új, az ítéletet megfogalmazó, akit teljes lelkiismerettel igazságtalannak és törvénytelennek mondhatunk. Ideje vizsgálat alá vetni a "farmer" esetet, amely nem csak a bíróság ítélkezésmódjára, de a jogtudat azon színvonalára is jellemző, ami az ítéletben jut kifejezésre. Ennek a történetnek az alapját Szobolevák - anyja és lánya képezik. A lány felvételizett a VJUZI-ra (az anyja, egy szálloda adminisztrátora, segítette őt), hiányzott két pontja, de az intézet igazgatója, Pansin kijelentette a bizottsághoz, hogy a kerületi pártszerv levele szól mellette (mely levél a valóságban nem létezett), így felvételt nyert. Ez az egyetlen dolog, amit tételeken alól lehet támasztani. Amikor Reva csoportja Magadanba érkezett, a dolog a következő formátumot öltötte magára: Pauszin egy kis ingadozás után elmondta, hogy nem egyedül találta ki a kerületi pártszerv levelének történetét, hanem a rektorhelyettes utasítása szerint járt el: Szoboleva úgy állította be a dolgot, mintha Kondratyenko-hoz annak a szállodába érkezése alkalmából fordult volna, ő pedig segítséget ígért. Szoboleva még az este bőséges, 50 rubeles vacsorával vendégelte meg viszonzásul. A bíróság hitelt adott ennek a kijelentésnek, holott a vacsora ténye nem volt bizonyított, viszont vannak tanúk, akik meggyőződéssel állítják, hogy Kondratyenko késő este érkezett, az úttól fáradtan vacsorázott meg, egyedül volt és lefeküdt aludni. Ennyire származékos képet mutat maga a farmer kérdése is: Szoboleva állítólag rábeszélte a húgát, hogy adja oda az általa vett farmert Kondratyenko fia számára, de a lány szilárdan állította a bíróságon, hogy ez az ő farmerja, amit ő használt el (Kondratyenko-fiú semmiképp nem tudta volna magára erőszakolni a 46-os nadrágot az ő 52-es méretére). ...

A bíróság előtt Kondratyenko védtelennek bizonyult az alapos utánnnyomozás és a kitűnő védelem ellenére is (mellesleg az anyja és lánya által képviselt, alá nem támasztható, de annál határozottabban elvetett tanúvallomása a horgászfelszerelésről és a rádióról, amelyek tíz év múltán hirtelen előkerültek a feledés homályából, szintén igaznak bizonyultak a bíróság szemében, azzal a különbséggel, hogy ezeket a tárgyakat ajándékként és nem megvesztegetés tárgyaként vizsgálták).

Pedig a Szoboleva által képviselt vádak a bíróság előtt megdőltek, de nem csak azért, mert nem kevésbé, mint Szobcsuk, ő is belezavarodott a vallomásaiba. Ami a lényeg, Szoboleva feje fölött lángolt Damoklész kardja. Ennek ellenére Magadanban tovább folyt a vádaskodás, spekuláció - Lizunov bíró ezt világosan látta, személyesen is utána érdeklődött, tudta azt is, hogy Reva megérkezése után a Szoboleva elleni ügyet felfüggesztették. Tudta és nem lehetett nem fölfogni az eset valós jellegét. ... Szoboleva Reva által szorongatott helyzetben volt, és kész lett volna

bármilyen vallomás megtételére. Az ítélet igaztalansága olyannyira nyilvánvaló volt, hogy nem kerülhette el azt a látszatot, mintha egyfajta alku folyt volna: valaki el akarta ítélni Kondratyenkót feltételeesen három évre (ez be is következett), de úgy, hogy a nyomozó hatóságokat is tisztázzák. Érdekes, hogy a végzés a VJUZI-val kapcsolatban született, de a nyomozás alatti törvényteleniségekkel összefüggésben nem született határozat (holott szükséges lett volna).

És mostanság, az igazat megvallva, nem egészen tudom felfogni, hogy milyen idők járnak jogtudományunkban.

Kerékbe törték Kondratyenko professzor életét. Megfosztották kedvelt munkahelyétől, ahol annyi hasznos dolgot vitt véghez, elvették a kitüntetéseit, amelyekhez valóban egy küzdelmes élet kellett: tizenhat évesen önkéntesen jelentkezett a flottához, és mi mindannyian tudjuk, hogy a flottának alaposan kijutott a háborúból. Letartóztatás, börtön, megaláztatás, kiújult vesebetegsége, beszennyezték a nevét. ...

És az emlékezet? Mit csináljunk vele, hogy oltsuk ki? Ideje, már régóta itt az ideje, hogy szót adjunk annak, aki időnként nélkülözte a szabadságot. Erről mesélt nekem Nyikolaj Pantyelejevics Kondratyenko. Reva börtönből börtönbe vetette: minden alkalommal mint újoncnak, különösen nehéz helyzete volt. Egy alkalommal egy "dobozba" zárták, ami hasonlított egy falra erősített, paddal ellátott szekrényre, ahol a zárva tartott egyre várja szabadulást. Nyikolaj Pantyelejevics magas termete miatt alig fért be a szekrénybe, a második órában, amikor már alig kapott levegőt, segítségért kibált - de nem reagált senki. "Véletlen elfelejtették", és amikor egy nap (egy egész nap!) múlva szabadon engedték, már alig élt. ... Amikor visszatért a vallatásból a cellába, egy bűnöző a szemére vetette: "Kiderült, hogy jogász vagy, és 40 ezer rubelt harácsolnál össze - "véletlen tudomást szerzett erről" Volt még egy "szakasz": Reva elvitte őt Sztavropolba szembesíteni Jeszkovval. Visszafelé Kondratyenko szakaszosan utazott: két hónap vagonban, fogházakban, KPZ (fedetlen priccsel). Utazik? Nem, már egy hete mellékvágányon állnak, hőségben, ami átizzítja a fémvagont, víz pedig alig van.

Fejembe ötlök a gondolat: mennyire vagyunk mi irodalmárok? Utazgatunk, találkozókra járunk, megünnepeljük nagy írók évfordulóit, de miért nem néz már le valaki ugyanezen nagy írók nevében a vizsgálati magánzárkákba, a KPZ-be. ...

A "Reva-jelenségről" a legnagyobb őszinteséggel kell beszélni, egyszerűen a vészharangot kell kongatni - mellesleg a nyomozó szervek érdeke, hogy ezen a jelenségen keresztül az árnyék ne vetüljön a (nyomozó) hatóságokra, hiszen dolgozók az igazat megvallva, mindennap erőn felüli munkát végeznek, küzdenek a bűnözés ellen. Többek között a korrupció ellen, amely küzdelemre napjainkban olyan nagy szükség van. A "Reva-jelenség" viszont különösen ártalmas azért, hogy felfújja az ügyeket, s így akadályozza az előbb említett küzdelmet.

A nyomozás ezen fajtája büntetlenséggel megúszta. Bűn nincs - kitalálja (és csodálatos módon fedi fel) - aztán felfújja az ügyet, ártatlan embereket tartóztat le, kivívja a beismerést, gondoskodik arról, hogy azt tárgyi bizonyítékokkal is alátámassza;

tízszeresére növeli a fosztogatást, a vádlottak nyakába varrja szinte az egész büntetőtörvénykönyvet. Aztán keres egy hiszékeny lapot, mely a szavait rendkívül hatásosan ecseteli, amelyben természetesen nem esik szó az általuk kidolgozott sablonos módszerekről. Például: végy egy megvesztegethető egyént, aztán keress "tanúkat" azok közül (akik szívesen szabadulnak meg terheiktől, vagy) akiket könnyen harapófogóba lehet szorítani.

Hatalom és kontrollhiány - a közösség számára legveszélyesebb momentumok. A nyomozók nagy hatalommal bírnak (házkutatás, fogvatartás, letartóztatás, az ügyészi jóváhagyást is megszerezhetik); tőlük függ a letartóztatottak sorsa (az őrizet körülményei, átadás-átvétel módja stb.), négy szemközti kihallgatások, de a vádlott a "nyomozás titkaiba" nem nyerhet betekintést. Hiszen a hatalom által nyújtott eszközökön kívül még a törvénytelen eszközét is kisajátították maguknak. A jogot felhasználva fordulnak a bírósághoz azzal az indítvánnyal, hogy: bocsássák el az illetőt a munkahelyéről, zárják ki a pártból. Szokásukká vált megjelenni a taggyűléseken, hogy beszámoljanak elvtársuk bukásáról, és a hallgatóságnak eszébe sem jut felszólalni a törvénytelen eszközök ellen. ...

És az ellenőrzés? Ki pereli be Revát? Az OSZSZSZK ügyészségén, amelynek Reva a munkatársa, s ahol a főnöke, I.Sz. Zemljanusin ügyészhelyettes jóváhagyta Kondratyenko letartóztatását, itt keressünk védelmet? Lehet-e még tovább tűrni az ügyészek és nyomozók fellépéseit. Ily módon egy ügy nem a nyomozók személyes kvalitásától függ. Olyan szisztémára lenne tehát szükség, amelyben függetlenül attól, hogy jó vagy rossz a nyomozó, nem lenne lehetősége törvénytelen eszközök alkalmazására. Ha a kihallgatáson a vádlott mellett ott ülne az ügyvéd, akkor lehetetlen lenne a csalás. A legégetőbb feladat az, hogy felnyissuk a dolgozósobák "zárt" ajtaját és a "nyomozás titkait" ésszerű keretek közé szorítsuk.

Nem tudom megérteni azokat a jogászokat, akik azt állítják, hogy joggyakorlat terén reformokra nincs szükség, éppen ellenkezőleg. Mellesleg éppen ezt emeli ki az SzKP KB: "A szocialista törvénykezés és jogrend további megszilárdításáról, az állampolgárok jogainak és érdekei védelmének az erősítéséről" szóló határozata.

Természetesen nem egycsapásra. Puskin szavaival élve: "ne sűrgesd az időt, anélkül is elég mozgalmas", de vannak problémák, melyeket nem lehet halasztgatni. A szabadság, élet és sors kérdése - vajon van-e ezeknél fontosabb és halaszthatatlanabb. Hiszen a mai törvénykezési gépezet bárkit el tud nyelni - bárkit.

Rövidítésjegyzék

- VJUZI: Összövetségi Jogtudományi
 KPZ: Előzetesen fogvatartottak börtöne
 OBHSzSz: A szocialista tulajdont károsító bűnügyek és spekulációk ellenei harc hivatala

-- --

Lityerturnaja Gazeta
 (1987. július 15.)

rövidített közlés